

SEXUALITA NÁCTILETÝCH: BEZPEČNÝ SEX, OBAVY A RIZIKA

Lenka Bednárová

*Katedra antropologie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni
bednarl@ksa.zcu.cz*

A Teenage Sexuality: Safe Sex, Fears and Risks

Abstract—Sex and sexuality is becoming one of the main topics of public discussion on television and on Internet servers. Among the consumers of these media are adolescent individuals, who form their perception of sexuality and have their first sexual experiences. The aim of this study is to map and reflect perceptions and practices of safe sex by Czech teenagers and their perception of risks connected with sexuality and a sexual life, including the implementation of a Safe Person to the perception of safe sex. Safe sex has diverse connotations, according to data which was obtained by qualitative research among teenagers (15-20 years old) in the period 2012-2014, especially using semi-structured interviews and participant observation. The first question is safe sex, as in the prevention of risks. Safe sex not only leads to a reduction in the risk of transmitting STDs and to the prevention of pregnancy, but also prevents a “bad reputation”. And the second question involves methods of protection, which can be divided into: (1) Safe sex and contraception methods; (2) Perception of a Safe Person as a suitable person for sexual intercourse.

Keywords—*sexuality; adolescence; safe sex; STDs; intimacy*

ÚVOD

PROJEVY sexuálního chování na veřejnosti, v médiích či knihách jsou v dnešní době více než časté. Nadneseně můžeme říci, že se sex a sexualita stávají „majoritní volnočasovou aktivitou“ (Hakim 2010, 504). Intimní životy jedinců se dnes probírají často ve veřejných prostorech kaváren i MHD, stejně jako zaplňují stránky médií. Příkladem z nedávné minulosti je román Padesát odstínů šedi (James 2012): „Já měla pocit, že ho k Vánocům dával pod stromeček snad každé. Já ho dávala našim, kamarádka ho

kupovala rodičům, prostě každé kolem mě to musel číst.“ (Ivana 19).

Jedním z konzumentů tohoto „přesexualizovaného“ světa se stává i současná mládež v České republice. Již před deseti lety se mladí lidé vyznačovali větším individualismem, rozsáhlejší možností svobodné volby, větším důrazem na aktuální prožitky a vyšší orientací na přítomnost (Macek 2003). To vše je dnes ještě více podpořeno webovými sociálními sítěmi a přístupem k informacím, které s sebou mohou přinášet i mnoho negativních představ – sexuální obtěžování, nemoci, nechtěné těhotenství a další (Lou a Chen 2009). Tyto rysy mladé generace odkazují i na specifické postoje k výrazům sexuality. Ovlivnitelnost mladých lidí médií je jedním z hlavních důvodů potřebnosti sexuální výchovy na školách. Právě v rámci ní by se náctiletí měli naučit kriticky zhodnotit informace, které z různých zdrojů získávají (Morvayová a Gregussová 2006, 97).

V Čechách se třetí sexuální revoluce,¹ která je spojovaná zejména s liberalizací sexuálního chování a sexuality, projevila ve větší míře až po roce 1989 (Možný 2002, 122). Zároveň byla lidská sexuální aktivita v druhé polovině 20. století spojena i s ochranou a prevencí, takzvanými praktikami bezpečného sexu. Ten je v posledních desetiletích označován spíše za bezpečnější sex, jelikož žádný způsob ochrany není považován za 100% účinný (Hyde 1990: 567). Z velké části bude této problematice věnována předkládaná studie, jejímž hlavním zdrojem dat se stal

¹ Třetí sexuální revoluce, o níž v rámci západní společnosti hovoříme. První je spojena s přechodem k monogamnímu manželskému svazku a sjednocení sexuálního života s nástupem křesťanství. O druhé hovoříme v rámci uvolněné atmosféry druhé poloviny 16. stol. Třetí sexuální revoluce je spjatá zejména s dobou 60. a 70. let 20. století, územím západní Evropy a severní Ameriky, rozšířením antikoncepčních prostředků, akceptací homosexuality, přijímáním „volné lásky“ a podobně.

kvalitativní výzkum provedený mezi mladými lidmi ve věku 15 až 20 let (12 žen a 10 mužů, viz tabulka č. 1). S informanty byly vedeny polostrukturované i neformální rozhovory, týkající se jejich vnímání sexuálního života, sexuálních praktik a vnímání bezpečného sexu. V době šetření tvořili aktéři výzkumu provázanou sociální síť jedinců, kteří se vzájemně znali, což umožnilo trávit s nimi čas i mimo dobu polostrukturovaného rozhovoru – v rámci neformálních aktivit, každodenních činností i speciálních příležitostí, například pikniků, výletů, oslav narozenin a podobně (více v Bednářová 2014). Získaná empirická data doplňují poznatky nashromážděné z výukových programů pro mládež konaných v posledních dvou letech na základních školách pro osmé a deváté třídy. Zmíněný výzkum probíhal poprvé v letech 2012–2013 a následně opakovaně i v roce 2014.²

První část studie je věnována vymezení pojmů týkajících se sexuality mládeže z pohledu respondentů i soudobých teorií a výzkumů. Obsahuje zejména odpověď na otázky týkající se vnímání sexuality ve společnosti a sexuálních praktik. Oblastí bezpečného sexu se zabývá stěžejní část práce. Ta je rozčleněna od obav a rizik spojených se sexuálním životem náctiletých po jejich řešení – praktiky bezpečného sexu a výběru vhodného protějšku pro sexuální aktivitu.

NÁCTILETÍ, SEXUALITA A SEX

Lidská sexualita je chápána jako celek, skládající se z biologických, sociálních, kulturních a psychologických atributů, jež produkují sexuální vzrušení a nemusí být nutně spjaty s reprodukcí (Frayser 1999, 2). Vnímání sexuality v takovémto celku je blízké zejména interdisciplinárnímu zaměření antropologických studií, které umožňuje sledování různých aspektů lidského života. V každé kultuře nalezneme sexuální/erotický kodex, který zahrnuje vše od samotného chování, signálů, pojmů, tabu a dalších věcí spojených se sexuálním životem. Některé kodexy mohou být otevřené a veřejně známé, jiné jsou ve společnosti skryté. V rámci tohoto kodexu se objevují také diferencující prvky genderu či etika cudnosti s nimi spojená (Vrhel 2000, 37).

Jedním z výrazných prvků sexuality je samotné sexuální chování a sex, který „je různorodě vnímaný jako normální a přirozený impuls, původní nebo magická aktivita, špinavé, ale nutné zlo nebo posvátný reprodukční obřad“ (Broude 1994, 273). Sexuální chování bylo dříve často uchopováno jako pudová potřeba nutná k přežití lidského jedince. Sexuální pud by tak byl srovnatelný s potřebou jíst či pít. Právě proto zahrnuje sexuální chování také jednání vedoucí k vyvolání zájmu partnera, navázání vztahu a jeho pokračování (Zvěřina a Malina 2007, 173–178). Zároveň je sexuální styk považovaný za základní složku lidské přirozenosti, a to napříč kulturami, i přesto, že se jeho vnímání značně liší od pozitivního po naprosto negativní (Vrhel 2000, 17–23). Lidská populace je však výjimečná právě tím, že sexuální aktivitu dokázala posunout od role reprodukční rekreace, ze sexuálního chování se tak stal prostředek zábavy, ještě umocněný skutečností rozsáhlého množství kontracepčních prostředků (Benagiano a Mori 2009).

Pro některé autory je sexualita a sex ve společnosti bodem, jímž procházejí mocenské vztahy odrážející se v dané společnosti. V západní společnosti můžeme sledovat vliv působení náboženských dogmat, nebo tlak vědeckého pozitivismu a touhu po jasném určení toho, co je pro společnost normální (Foucault 1999) – i na současný sexuální liberalismus se můžeme skrze tuto optiku dívat jako na snahu sexuální život skrýt. „Když o něm tolik mluvíme a odhalujeme jej jako redukovaný, rozčleněný a určený přesně tam, kam jsme jej umístili, pokoušíme se sex vlastně jen maskovat“ (Foucault 1999, 63).

Na následujících dvou příkladech bude ukázáno, jakým způsobem se mohou představy náctiletých v těchto intimních tématech lišit. Problematika sexuality může být pro mladého jedince zavádějící, jelikož si někteří představí samotný sexuální akt, jiní svou vlastní definicí obsáhnou mnohem více skutečností. Často je tak spojována například s problematikou mezilidských vztahů, fyzické blízkosti a sexuální přitažlivosti. V tomto subjektivním uchopení tématu můžeme vidět podobnost se západním fenoménem romantické lásky.³ Tato idea se vyzna-

2 Data použitá v této studii vyplývají z dat získaných pro diplomovou práci v oboru sociální a kulturní antropologie (Bednářová 2013) a z výzkumu, který ji v roce 2014 následoval. Metodologie výzkumu byla autorkou více rozvedena v článku: Sexualita náctiletých: Otázky serióznosti a limity kvalitativního výzkumu mezi „dětmi“ (Bednářová 2014).

3 Typ vztahu, který v nezápádních společnostech nalézáme v protikladu k představě romantické lásky, můžeme označit za amour passion, jež má být propojením sexuální touhy a lásky, ta se na rozdíl od kulturně specifického modelu romantické lásky objevuje v mnoha společnostech (Giddens 2012: 47–58).

Tabulka 1. Seznam informantů

INFORMANTI					
Jméno	Pohlaví	Věk	První pusa	První koitus	Sexuální orientace
Adam	M	20	12	19	heterosexualita
David	M	20	12	16	heterosexualita
Zuzana	Ž	20	11	14	heterosexualita
Ivana	Ž	19	11	15	heterosexualita
Pavčina	Ž	19	13	18	heterosexualita
Tomáš	M	19	16	X	homosexualita
Blanka	Ž	18	15	15	heterosexualita
Marie	Ž	18	13	17	heterosexualita
Karolína	Ž	18	12	17	heterosexualita
Radek	M	18	14	17	heterosexualita
Filip	M	18	13	16	heterosexualita
Tereza	Ž	17	X	X	heterosexualita
Lucie	Ž	17	15	16	heterosexualita
Eva	Ž	17	15	X	heterosexualita
Marek	M	17	12	14	heterosexualita
Karel	M	16	13	15	heterosexualita
Zdeněk	M	16	12	14	heterosexualita
Alena	Ž	16	12	15	heterosexualita
Simona	Ž	16	14	X	heterosexualita
Nela	Ž	15	X	X	heterosexualita
Libor	M	15	12	15	homosexualita
Emil	M	15	13	X	heterosexualita
X - jedinec nemá doposud s praktikou zkušenost					

čuje vírou, že pro muže je smyslem života láska k ženě a naopak (Boswell 1995, Illouz 1997).

Zároveň ho můžeme zařadit do prvků, které současná sexualita společnosti, a tedy i mládeže, neodmyslitelně zahrnuje. Někteří aktéři mého výzkumu si například nedokážou představit sexualitu bez spojení s romantickou láskou, tedy s představou partnerského vztahu s osobou tak blízkou, že tyto předpoklady splňuje.

Pavčina (19): No tak já bych řekla, že se to týká jakýhokoliv vztahu mezi lidma... teda takhle já si myslím, že jakmile jde o nějaký vztah mezi holkou klukem, nebo třeba holkou s holkou nebo klukem s klukem, tak jakmile se tam prostě něco děje takového, už jenom od toho, že se ti třeba líbí ten druhý nebo potom, že jsou ty lidi spolu. Tak to všechno to asi zahrnuje, ne?

Marie (18): Tak asi sex a pak takový ty různý odvětví, jakože třeba nejen chlap se ženskou, ale i třeba dva chlapi a tak...

Marek (17): Tak první, co si představím pod sexualitou, je sex, je možný, že mi napadne jenom tohle?

Lucie (17): Vztah, sex, sex bez vztahu!

V pohledu západní společnosti bývá za nejvhodnější projev sexuálního aktu obecně považováno milování, které má být fyzickým naplněním milostného vztahu (Johnson 2005). Zajímavé je, že se tento fenomén zmenšoval s přibývajícím věkem informantů, kdy se jejich úvahy stávaly realističtější a radikálnější. Ve větší míře tak informanti mezi 18 a 20 lety hovořili o příležitostné/epizodické sexuální aktivitě či přátelství s výhodami. Svými představami a empirickými zkušenostmi naplňovali situace popsáné ve vý-

zkumech týkajících se života singles (Tomášek 2004, 2006) či „tekutosti vztahů“, kterou označuje Zygmunt Bauman (2013) za současný trend západní společnosti. S vyhlídkou do budoucna a dospělého života se jedinci více obraceli k předstávě, kterou můžeme ztotožnit s Giddensovou *confluent love*. Nejedná se již o nalezení toho pravého a jediného partnera pro život, nýbrž o nalezení vyrovnaného partnerského vztahu dvou jedinců, který přetrvá i ztrátu sexuální intimity (Giddens 2012, 71–74).

Druhým příkladem jsou odlišné postoje k sexuálnímu aktu. Mladí lidé spojují se sexualitou svůj vlastní sexuální život a symbolickou hranicí se pro ně v České republice stává státem určená hranice patnácti let, kdy dochází k legalizaci pohlavního aktu.

Zuzana (20): Nedávno jsem poslouchala jednu čtrnáctku, jak říká: Se hrozně těším, až mi bude patnáct, ty jako nevíš proč? Dyt to je přece úplně jasný, ne? No přece už budu moct...

Stejně jako byla s informanty řešena otázka sexuality a toho, co pro ně znamená, byla věnována pozornost i otázce „Co je sex?“. Informanti se shodli na tom, že prvním sexem je vždy vaginální koitus a s ním spjatá ztráta panenství.⁴ Například dívky často odmítaly fyzický náhled na ztrátu panenství protržením panenské blány, ke kterému může dojít při dotýkání se genitálií. Takový akt nepovažovaly za plnohodnotný první sexuální zážitek. Podobné vnímání situace bývá označováno za zachovávání „technického panenství“, kdy je ztráta panenství oddalována nevaginálními sexuálními aktivitami – zejména orálním či análním sexem (Uecker, Angotty a Regnerus 2008, Bersamin a kol 2007).

Pokud se jedná o další sexuální praktiky, jakými jsou petting, orální sex či anální sex, nalezneme v odpovědích respondentů různou míru důležitosti, intimity a preferencí.

Tomáš (19): Tak asi jako cokoliv, co ty lidi za ten sex považují. Já si myslím, že orální sex už je sex, a potom to jde dál. Každý to bere jinak, taky podle toho, jak to lidi berou za běžný nebo za výjimečný. Většinou, když se spolu lidi vyspí, tak se spolu jen vyspí, ale

4 Dva informanti sami sebe označili za osoby s homosexuální orientací, ti označují za první sex – sex anální a k jiným možnostem (orální sex, dotýkání se genitálií) se v případě ztráty panenství nepřiklánějí.

orální sex je mnohem osobnější.

Ivana (19): Vždycky mě trochu zarazelo, že se orál nazývá orální sex. Často mi to přijde, možná ještě bližší kontakt s osobou, což je třeba podle mě zajímavý, protože to neděláš jen tak s každým. Jako normální sex můžeš mít s někým třeba támhle u baráku, ale tohle už je osobnější.

Petting a orální sex, jsou za prvé častou součástí sexuálního života mužů i žen a zároveň v mnohých případech slouží k oddálení prvního sexuálního aktu v partnerském vztahu. Jedním z důvodů praktikování orálního sexu a jeho upřednostňování před vaginálním stykem se stává i snaha vyhnout se nebezpečím svázaným s pohlavním stykem,⁵ ale také intimní až romantické sblížení páru, popularita či oddálení prvního pohlavního styku v partnerském vztahu (Cornell a Halpern-Felsher 2006). Obliba orálního sexu rostla v 80. a 90. letech zejména u mladé generace (Borneman 1990, 141, Rubin 1990, 146).

Praktikou, která bývá i současnou společností stále tabuizována, je anální sex. Ten je v představách respondentů spojen spíše s homosexuálním aktem mezi muži, kde se dle nich stává dominantním prvkem sexuální aktivity. I v literatuře je často spojován například s homosexuálními vztahy ve starém Řecku (Borneman 1990, 38). Některé kultury předkolumbovské Ameriky ho využívaly pro sexuální styk v laktačním období ženy,⁶ kdy pro ně vaginální sexuální styk byl zakázaný (Borneman 1990, 38, Kašpar a Malina 2007). Jedinci, s nimiž jsem se setkala, často neměli s tímto typem sexuálního chování přímé zkušenosti a shodují se na tom, že je to praktika, k níž pár musí dospět spíše po delším vztahu. Respektive ve chvíli, kdy sexuální život partnerů začne být stereotypní a oni hledají něco nového. Na druhou stranu je možné, že anální sex patří do tabuizovaných témat, o nichž jedinec nehovoří, pokud se neseťká s někým, kdo má stejné zkušenosti.

5 Pravděpodobnost přenosu HIV a hepatitidy C orálním sexem je podstatně menší než vaginálním a análním stykem (Edwards a Carne 1998a). Naopak u něj neklesá riziko přenosu kapavky, syfilis či chlamydií (Edwards a Carne 1998b).

6 Laktační období ženy trvalo podle dostupných poznatků až tři roky a rozšířenost praktiky análního sexu dokládají zejména dochované keramické artefakty. Jedná se zejména o kulturu Mochickou a oblasti peruánského pobřeží (Kašpar a Malina 2007: 1052–1053).

Zuzana (20): Anální sex je pro mě tabu, ale dělala jsem to, protože on to chtěl vyzkoušet, a co tak jsem se pak bavila s lidma, tak mě docela dostalo, že to dělá hrozně lidí.

SEXUALITA NÁCTILETÝCH: OBAVY A RIZIKA

V rámci analýzy dat získaných v průběhu zmiňovaného terénního výzkumu bylo vytvořeno několik kategorií sexuálních obav, mezi hlavní zde náležel strach z (1) venerických chorob; (2) nechtěného těhotenství; (3) kolektivních soudů a (4) vlastního selhání. Okrajově byl účastníky výzkumu zmiňován také strach ze znásilnění či sexuálního nátlaku. Tato obava se objevovala jen u dívek a nebyla spojována s jejich vlastním intimním životem. u informantů, kteří nebyli pohlavně aktivní (kolem 15 let věku) se navíc objevovala obava z fyzické újmy, ke které by mohlo během sexuálních aktivit docházet. Většina těchto obav se dá však identifikovat jako pověry, př. negativní vliv masturbace či konzumace sperma.

Strach ze sexuálně přenosných chorob je jedním z nerozšířenějších, zejména po mediální stránce.

Adam (20): Strach možná z pohlavních nemocí, ale tak když má člověk stálého partnera. Určitě je lepší jít třeba na testy, když si začnu s někým podezřelým, ale tak zatím jsem tohle moc neřešil.

Jednou z prvních zaznamenaných a prokázaných pohlavních chorob byla kapavka. Bakterie byla poprvé identifikována v roce 1879 Albertem Neisserem (Hyde 1990, 552). Dnes jsou dalšími často rozšířenými chorobami *chlamydie*, *syfilis* či *genitální herpes*. Mladí lidé jsou nejvíce upozorňováni na riziko přenosu *Human immune deficiency virus* (HIV) a na něj navázaný pozdější projev *Acquired immune deficiency syndrome* (AIDS). Zatímco dříve se jednalo spíše o specifikum homosexuálních jedinců a drogově závislých, koncem 20. století začal počet infikovaných mladých lidí rapidně narůstat (Murphy a kol. 1998, 197). V USA se nyní jednou z nejvíce ohrožených skupin stávají náctiletí, výzkumy prokazují, že většina nakažených se nakazila v mládí. V roce 2009 se zde virem HIV nakazilo 12 000 osob ve věku 13–24 let (Silverman 2013, 1). V roce 2013 bylo ve světě evidováno 35 milionů osob s HIV, z toho u 2,1 milionů byl virus identifikován ve zmíněném roce (WHO). V centrální Evropě bylo v roce 2013 nově evidováno

4166 HIV nakažených a 14,4 % byli jedinci ve věku 15–24 let (ECDC 2014: vii). Česká republika společně s Německem či Slovenskem náleží ve střední Evropě mezi země s poměrně nízkým nárůstem HIV. I přesto se počet nakažených osob od roku 2004 více než zdvojnásobil a za nejrozšířenější způsob přenosu u nás je považován homosexuální pohlavní styk mezi muži (ECDC 2014). V roce 2014 se nově evidovalo 209 mužů a 23 žen nakažených HIV (SZÚ). V této národní statistice jsou zahrnuti jen ti jedinci, u nichž je nemoc identifikována na základě testování. Můžeme tedy předpokládat, že skutečné množství osob s HIV v České republice bude vyšší.

I přesto, že si informátoři výzkumu výskyt venerických chorob uvědomují, reflektují ho spíše jen jako produkt morální paniky: „*No... určitě strach ... například je tu ta velká nafouklá bublina pohlavně přenosných chorob*“ (Libor 15). Nejčastějším příkladem choroby, kterou jmenovali, se stalo výše popsané HIV. Ostatní pohlavně přenosné nemoci jako chlamydie či syfilis nebyly informanty jmenovány, což může být zapříčiněno vlivem sexuální výchovy ve školství i v masmédiích a spíše povrchové informovanosti o této problematice. Celkově je obava z těchto chorob u náctiletých jedinců pravděpodobně potlačena skutečností, že jsou mladí, sexuálních partnerů mnoho neměli a předpokládají, že jejich protějšky se v tomto ohledu ocitají ve stejné situaci.

Provázání sexuálního styku s reprodukční schopností člověka si uvědomuje většina společnosti známého světa. Ty také často přicházejí s vlastním vysvětlením reprodukčního dění. „*Novoguinejští Etorové věří například, že semeno je nutné k oživení plodu, jenž do ženy vstoupil jako duch mrtvého předka*“ (Kelly in Skupnik 2007, 233). Existují však kultury, které tuto reprodukční schopnost obešly a daly sexuálním aktivitám další rozměr, a sice rozměr zábavy. Pro jedince by se mělo jednat o činnost poskytující řadu potěšení a slastí. Právě takovým příkladem je západní společnost, u níž existuje nejvíce známých forem antikoncepce. Díky rozšíření antikoncepčních prostředků se strach plynoucí z možnosti stát se otcem či matkou nejví pro mladé lidi příliš aktuálním. Mladé dívky dávají přednost antikoncepční pilulce před jinými typy kontracepčních metod – z dvanácti dívek, které se šetření jako informantky zúčastnily, bylo osm sexuálně aktivních, šest z nich bralo hormonální antikoncepci a jedna měla čerstvě implantované

nitroděložní tělisko.

Obavy z kolektivních soudů a pomluv patřily k mnohem více diskutovaným rizikům než strach z nemoci nebo těhotenství. Strach z toho, co o nich řekne okolí, co by se mohlo stát, když selžou a ostatní se to dozví. S tímto vědomím souvisí i samotné obavy o to, jak bude jedince vnímat sexuální partner. Zde hrají velkou roli zejména pocity strachu ze selhání a neuspokojení partnerových potřeb a zároveň nesplnění kritérií fyzické atraktivity, které by mohly být pro daného partnera důležité. Objevuje se zde také otázka důvěry mezi jedinci, jelikož ty osoby, které si v rámci vztahu věří, teoreticky nemají mít obavy z ponižující reakce toho druhého.

Karolína (18): Třeba by pak někdo mohl mezi kamarádama říkat, že to bylo horší, než řekl mně. Jakože by říkal, že to bylo hrozný. Tak z toho mam obavy. Hlavně asi teda strach z toho, že v tom nejsem dobrá.

Karel (16): Tak tam jde spíš o to, co by řekly holky. Tak jako já mám takhle zkušenost, že jsem se o sobě dozvěděl všechno možný. Tak to není o tom, jak je sem, ale spíš jako... (smích) no... dobře jak je sem taky, co mam, co zvládam, co nezvládam.

Riziko „špatné pověsti“ zaznamenal již v 90. letech australský výzkum, podle kterého byly touto pověstí ohroženy zejména ženy. Ty sexuální aktivitou mohou ohrožovat svou reputaci (Hilier a kol. 1998, 26). I dnes přes silnou vlnu emancipace a srovnání postavení ve společnosti stále zůstává viditelný rozdíl v pohledu na ženskou a mužskou sexualitu. Příkladem může být vnímání počtu sexuálních partnerů, kde se stále odrážejí zejména genderové stereotypy.

Ivana (19): No... holka, když bude střídat kluky, tak to bude vždycky děvka, a kluk bude machr, to je celkem nefér, ne?

Většina informantů byla v době výzkumu sexuálně aktivní a nezmiňovala strach ze ztráty panenství, na druhou stranu se u některých objevovala právě zkušenost spojená se souzením této problematiky kolektivem. S první sexuální aktivitou bylo vždy svázáno mnoho stereotypů. u dívek bylo panenství dříve vnímáno jako něco cenného, co je potřeba uchovat pro budoucího vážného partnera a manžela. Pro mladé muže mohlo naopak být něčím neutrálním či stigmatizujícím, mohli ho ztratit mimo kontext plnohodnotného partnerství (Carpenter 2002, 345).

Příkladem genderové nerovnosti v přístupu ke ztrátě panenství může být situace typická pro 40. a 50. léta v USA, kdy bylo u dívek striktně požadováno zachování panenství až do svatební noci a předmanželský sex u žen byl považován za nežádoucí. Tato situace se zde postupně vyrovnává s nástupem třetí sexuální revoluce a předmanželský sex se stává běžnou součástí života většiny teenagerů bez rozdílů pohlaví (Moore a Rosenthal 2006, 6). Smillerův výzkum z roku 2007 dokazuje, že důvody pro randění/vztah a pro první sexuální aktivitu u chlapců jsou téměř shodné. Za tyto důvody jsou udávány konformita v rámci skupiny, zájem o druhého jedince a danou aktivitu, a také sexuální a romantické stereotypy, které jedince nabádají, aby v určitém věku vyhledával sexuální praktiky (Smiller 2007). V současné době může tak být tlak společnosti spojený s panenstvím činěn na dívky i chlapce stejnou mírou, na rozdíl od dob minulých se však nejedná o jeho zachování.

Lucie (17): Nejdřív, jak jsem se poprvé vyspala s tím svým, tak to prostě vládlo ve třídě asi tři čtvrtě roku, furt se mi smáli, že jsem panna, na facu⁷ to furt řešili. I třeba kluci, jeden kluk mi třeba napsal: a to nevádí tvému příteli, že si panna? Vyloženě mě vyčlenili, že se se mnou nemaj o čem bavit, když jsem s nikým nespala.

Ve chvíli, kdy se pro nás sex stává veřejným tématem, vzniká i větší strach z vlastního selhání. Toto selhání můžeme klasifikovat do dvou různých kategorií, jakožto strach ze selhání v rámci sexuálních praktik, kam náleží neschopnost uspokojit partnera a praktikovat některé typy sexuálního chování. A druhá, u mladých lidí ještě rozšířenější obava, že fyzicky nevyhovují požadavkům partnera, často umocněná právě zmiňovanými masmédií či televizními pořady pro náctileté. Zejména handicap vyvolaný z fyzické stránky a představy nedokonalosti vlastního těla může u mladých lidí vést k dalším problémům psychického rázu. Za jeden z typů vlastního selhání můžeme označit i pocit provinění, který například Johnson (2005) identifikuje s negativními pocity po příležitostném sexu. Popisuje výpovědi některých svých respondentů, kteří popisovali, že si sice tento sexuální akt užili, ale cítili se po něm smutní a deprimovaní.

⁷ Facu – myšlena webová sociální síť Facebook.

„BEZPEČNÝ“ SEX?

Eva (17): No...jak tvrdí staří a moudří. Nejbezpečnější ochrana je nedělat to. Ale tím se řídit nehodlám, a tak je bezpečné spát s někým, koho známe a komu můžeme věřit, nestrídat partnery a používat ochranu.

Diskurs týkající se strachu a rizik se objevuje ve velké míře i v sexuální výchově na školách, kde se většina výuky skládá z nabádání k opatrnosti, bezpečnosti a prevenci. To vše je umocněno genderovou nevyrovnaností současné sexuální výchovy, ke které směřovala zejména feministická kritika a dle níž jsou dívky často prezentovány jako ohroženější a zranitelnější (Jarkovská 2006). Od roku 2010 se diskuse postupně přesouvá do konzervativní zpolitizované sféry, která je v okolních zemích spojována s křesťanskou tradicí (Jarkovská a Lišková 2013). Ve světě je těmto výukovým programům vytýkáno, že se soustředí pouze na informování ohledně rizik, které sexuální akt přináší – HIV, sexuální přenosné choroby (STDs),⁸ těhotenství – místo, aby upozorňovaly na potěšení, které z něho může vzejít. *Pleasure project*⁹ ukazuje, že právě obrat ve vnímání sexuálního života ve výuce, a zejména začlenění radosti a potěšení z něj, vzbuzuje v lidech i lepší přístup k preventivním a ochranným metodám, jako je například užívání kondomů (Philpott, Knerr a Boydell 2006).

Přestože se již bezmála dvacet let prosazuje je spíše termín „bezpečnější sex“, nebyl tento termín aktéry výzkumu nijak reflektován. Což může být zapříčiněno i zastaralostí současné sexuální výchovy na školách, kde se často stále používá laická a hovorovější výraz bezpečný sex. Případně se mezi mládeží označují praktiky souhrnně za ochranu či dávání si pozor. Rozsáhlejší vědomosti informantů neměli ani v oblasti metod prevence, mimo užívání kondomu a hormonální antikoncepce byly jen minimálně zmiňovány i spermicidní gely či pesar. Jedná se patrně o skutečnosti, které přicházejí s věkem. Například v době, kdy dívka nechce již užívat hormonální antikoncepci, obrací se k jiným možnostem, jako jsou spermicidní gely či nitro-

děložní tělíska. Dá se tedy soudit, že informanté ve věku 15–20 let nemají přímou zkušenost s alternativními metodami ochrany a prevence.

Již koncem 90. let měla česká mládež solidní znalosti týkající se prevence a ochrany proti pohlavním nemocem (speciálně HIV), které – jak vyplývalo z výzkumů – však nevyužívala v reálných sexuálních situacích (Rabušic a Kepáková 1999, 177). Stejně tak výzkum mezi mladými adolescenty na Tchaj-wanu dokázal, že sice disponují mnohdy rozsáhlými znalostmi ohledně sexuality, ale tyto znalosti nejsou přímo úměrně bezpečnému sexu, který praktikují. Naopak u některých adolescentů často dochází k opomíjení těchto pravidel (Jiunn-Horng a Chen 2009, 1596). Rabušic a Kepáková (1999) našli vysvětlení v dvojím druhu racionality, kterým jedinec v rámci sexuální aktivity podléhá: racionalita mimo sexuální situaci a v průběhu sexuální situace. Kdy v rámci sexuálního aktu jedinec hodnotí situaci odlišným způsobem a více ho ovládají vnější vlivy.

Současná mládež, které byla věnována tato práce, například mnohem častěji preferuje ochranu proti početí, jakou je antikoncepční pilulka. Spolehlivější ochranu, jako je kondom, uvádějí v případě užívání hormonální antikoncepce často jako nepotřebnou. Což potvrzuje i závěr výzkumu z roku 1998 (Murphy a kol.), podle něhož je bezpečný sex spojen s pozitivním partnerským vztahem. Rozhodujícím faktorem pro provozování nechráněného sexu tak zůstává typ vztahu, který s danou osobou jedinec má (Gebhardt a kol. 2003).

Bezpečným/bezpečnějším sexem se v tomto případě rozumí sex, který nepřináší žádné negativní následky a zároveň zabraňuje vzniku stresorů a ohrožení. Dle závěrů výše zmiňovaného výzkumu nemusí být těmito stresory pouze venerické poruchy, nýbrž i nejrůznější formy psychického tlaku, jako jsou kolektivní soudy či nízká sebedůvěra. Za bezpečný sex je tak často podle mých informátorů považován chráněný pohlavní styk a dodržování různých forem antikoncepčních prostředků. Jak bylo řešeno výše, často se přímo neobávají hrozby pohlavně přenosných chorob, a tak za dostatečnou ochranu považují antikoncepční pilulku, která je chrání před početím. Až jako druhou možnost volí kondom, který je ale v případě pohlavních chorob mnohem spolehlivější. Jedním z důvodů mohou být předsudky, že kondomy snižují sexuální roz-

8 Z anglického „Sexually Transmitted Diseases“

9 Cílem *Pleasure project* je zavést do výukových programů o bezpečném sexu i důležitost potěšení ze sexuálního života, jedním z příkladů je i pěstování vědomí, že kondomy nesnižují sexuální rozkoš. Oficiální stránky projektu jsou dostupné z <http://thepleasureproject.org/>.

koš a jsou označovány jako trapné, asexuální, nepříjemné (Philpott, Knerr a Boydell 2006, 24). Tyto představy se projevují i ve sloganech, které se mladým lidem ve spojení s touto metodou ochrany vybavují: *Sex s kondomem je jako koupat se v žabkách. Sex s kondomem je jako sřchovat se v gumovkách. Sex s kondomem je jako líbat se přes okno. Sex s kondomem je jako lízat med přes skleničku.*

BEZPEČNÁ OSOBA

Častou odpovědí informantů výzkumu na otázku směřující k ochraně proti venerickým chorobám a zabránění dalších rizik bylo vybrání toho správného partnera. Jako nežádoucí je tak například označována sexuální aktivita s někým, kdo má „špatnou pověst“. Tato bezpečná osoba se stává mnohem důležitější než samotný bezpečný sex:

Alena (16): Asi hlavně někdo, u koho známe jeho zdravotní stav a minulost. Pokud jde o partnera náhodného, máme použít všechny ochranné prostředky, které jsou po ruce.

Výběr bezpečné osoby pro sexuální styk znamená v tomto případě takový výběr partnera, který neohrozí jedince v žádném z rizik, přičemž se zde nejedná pouze o obavu ze sexuálně přenosných chorob a nechtěného těhotenství, nýbrž i z pomluv či strach z vlastního selhání. Na tuto bezpečnou osobu můžeme nahlížet optikou kulturního a sociálního kapitálu (Bourdieu 1986, Lamont a Lareau 1988, Pileček 2010). Jako sociální kapitál zde chápeme síť vztahů, z níž jedinci vycházejí, společní přátelé, známí, stejná místa, na nichž se pohybují. Kulturní kapitál zahrnuje ostatní schopnosti a dovednosti, jimiž tato osoba disponuje, jako je verbální projev či vzdělání, například společné vzdělání aktérů či stejné zájmy, a tím i sdružení a spolky, do nichž náležejí. Ještě vhodnějším se jeví užití teorie erotického kapitálu, kterým Catherine Hakim rozvíjí právě Bourdieuho pojetí lidského kapitálu (Hakim 2010). Samotný erotický kapitál, který je „pro pochopení společenských a ekonomických procesů, sociálních interakcí a vzestupné sociální mobility stejně důležitý jako lidský a sociální kapitál a je nezbytný i pro získání smyslu sexuality a sexuální vztahů“ (Hakim 2011, 2), je definován velmi obsáhle. V prvé řadě se nejedná pouze o věci, které bychom mohli shrnout pod termín sex-appeal, nýbrž hned o několik vzá-

jemně provázaných atributů: krása; sexuální atraktivita; sociální chování; fyzická zdatnost; sociální energie a humor; styl; sexualita a fertilita (Hakim 2010 a 2011, 9–21). Tyto atributy působí různou mírou na muže a ženy a ovládají jejich jednání v sociálních kontextech, ovlivňují tak nejen výběr vhodného protějšku, ale také například pozici ve společnosti.

Důležitou konotací bezpečné osoby jsou osobní vztahy, a to nejen ty, do kterých je tato osoba v danou chvíli řazena, nýbrž i ty, které s ní mají být navázány. Osoby, které náležejí do sociální sítě jedince, jsou často také vhodnými protějšky. Problém nastává ve chvíli, kdy dojde u jedné strany k zvýšení požadavků a místo sexu pro zábavu chce tento jedinec sex z lásky. Pojetí bezpečné osoby se tedy liší i typem vztahu, který s ní má být navázán.

V dnešní době sériové monogamie (Corbin a Fromme 2002, Jokela a kol. 2010), vyznačující se několika po sobě následujícími monogamními vztahy, se zdá představa reálné bezpečné osoby pro sexuální vztah více než nepravděpodobná. Její interpretace by tak neměla být uzavřena na tom, že skutečně v reálném světě existuje. Tato osoba je v prvé řadě utvářena subjektivní představou jedince, který skutečnost reálného nebezpečí eliminuje na vlastní posouzení situace, nadcházejícího vztahu a protějšku, s nímž má k pohlavnímu aktu dojít.

ZÁVĚR

Sexualita může být z pohledu mladého jedince vnímána jako pouhý sexuální akt, ale také jako souhrn různorodých atributů, které jsou neodmyslitelně svázány s romantickým typem vztahu a partnerstvím. Liberální přístup k sexualitě umožňuje rozsáhlé diskuse ohledně sexuálních aktivit, pohlavního styku, pettingu, orálního či análního sexu. Přičemž pohlavní styk s osobou v partnerském vztahu je celkově stále označován za více intimní a naplněný než epizodický sex. Například pro první sex a ztrátu panenství touží mladí lidé po naplnění ideálu romantické lásky, který však s přibývajícím věkem ustupuje do pozadí.

Podle percepce hrozeb týkajících se sexuality se u dnešních mladých jedinců nevyskytuje obava z představy nechtěného těhotenství, což je bezpochyby zapříčiněno rozsáhlou možností antikoncepčních prostředků. Na druhou stranu by zde velkou hrozbou mohlo tvořit množství roz-

šířených venerických chorob, ani ty však nejsou pro mladé lidi reálnou hrozbou, jelikož se díky svému věku nepovažují za ohroženou skupinu aktérů této problematiky. Navíc dnes vnímají již od základní školy pravidla takzvané bezpečnějšího sexu. Jednou z největších obav se tak u dospívajících stává kolektivní vědomí o jejich osobě a percepci jejich sexuální aktivity ze strany partnera.

Jednou nejdiskutabilnějších věcí je samotná praktika bezpečné osoby, která byla v rámci výzkumu definována samotnými informanty. Tato vhodnost jedince pro sexuální aktivitu není určena jen objektivním posouzením zdravotního stavu a typem užívané ochrany při pohlavním styku. Založena je na typu vztahu, který mezi sebou chtějí aktéři navázat, a na jejich osobních atributech. V percepci bezpečné osoby se tímto způsobem odráží zejména lidský kapitál, kterým disponuje. Nekritické myšlení náctiletých však nepostihuje skutečnost, že žijeme v době takzvaných sériových monogamií. Sexuální život je naplňován skrze více proběhlých krátkodobých i dlouhodobých vztahů a víra ve 100% bezúhonnost partnera se nejeví příliš konstruktivní.

POUŽITÁ LITERATURA

- Bauman, Z.. 2013. *Tekutá láska: o křehkosti lidských pout*. Praha: Academia.
- Bednárová, L. 2014. „Sexualita náctiletých: Otázky serióznosti a limity kvalitativního výzkumu mezi „děťmi“.“ *Speculum* 6 (1): 5–14.
- Bednárová, L.. 2013. *Sexualita náctiletých*. [diplomová práce]. Vedoucí práce L. Jakoubková Budilová. Plzeň: ZČU, Fakulta filozofická.
- Benagiano, G. a M. Mori. 2009. “The Origins of Human Sexuality: Procreation or Recreation?” *Ethics, Bioscience and Life* 4(1): 50–59.
- Bersamin, M. M. a kol. 2007. „Defining Virginity and Abstinence: Adolescents’ Interpretations of Sexual Behaviors“. *Journal of Adolescent Health*. 41: 182–188.
- Borneman, E.. 1990. *Encyklopedie sexuality*. Praha: Victoria publishing.
- Boswell, J. 1995. *The Marriage of Likeness: Same-Sex Union in Pre-Modern Europe*. London: Europe.
- Bourdieu, P. 1986. “The Forms of Capital“. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. John Richardson, 46–58. New York: Greenwood Press.
- Broude, G. J. 1994. *Marriage, Family and Relationships: a Cross-Cultural Encyclopedia*. Santa Barbara: ABC-Clio Inc.
- Carpenter, L.. 2002. “Gender and the Meaning and Experience of Virginity Loss in the Contemporary United States.“ *Gender & Society* 16(3): 345–365.
- Corbin, W. R. a K. Fromme. 2002. „Alcohol Use and Serial Monogamy as Risks for Sexually Transmitted Diseases in Young Adults.“ *Health Psychology*. 21(3): 229–236.
- Cornell, J. L. a B. L. Halpern-Felsher. 2006 „Adolescent Tell Us Why Teens Have Oral Sex.“ *Journal of Adolescent Health*. 38: 299–301.
- Gebhardt, W. A, L. Kuyper a G. Greunsven. 2003. “Need for Intimacy in Relationships and Motives for Sex as Determinants of Adolescent Condom Use.“ *Journal of adolescent health* 33: 154–164.
- ECDC. 2014. HIV/AIDS surveillance in Europe 2013. European Centre for Disease Prevention and Control. Viděno 9. 5. 2015 < <http://ec.europa.eu/>>.
- Edwards, S. a C. Carne. 1998a. „Oral Sex and the Transmission of Viral STIs.“ *Sexually Transmitted Infection*.74: 6–10.
- Edwards, S. a C. Carne. 1998b. „Oral Sex and the Transmission of Non-Viral STIs.“ *Sexually Transmitted Infection*.74: 95–100.
- Foucault, M. 1999. *Vůle k vědění: Dějiny sexuality I*. Praha: Herrmann a synové.
- Frayser, S. G. 1999. „Human Sexuality. The Whole Is More Than the Sum of Its Parts.“ In *Culture, Biology, and Sexuality*, eds. David N. Suggs a Andrew W. Miracle, 1–16. Athens: The University of Georgia Press.
- Giddens, A. 2012. *Proměna intimity: Sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál.
- Hakim, C. 2011. *Erotic Capital: The Power of Attraction in the Boardroom and the Bedroom*. USA: Basic books.
- Hakim, C. 2010. “Erotic Capital.“ *European sociological review* 26 (5): 499-518.
- Hillier, L, L. Harrison a D. Warr. 1998. “When you Carry Condoms all the Boys Think you Want it: Negotiating Competing Discourses about Safe Sex.“ *Journal of Adolescence* 21: 15–29.
- Hyde, J. S.. 1990. *Understanding human sexuality*. Madison: University of Wisconsin.
- Illouz, E.. 1997. *Consuming the Romantic Utopia: Love and Cultural Contradictions of Capitalism*. USA: Universit of California Press.
- James, E. L. 2012. *Padesát odstínů šedi*. Praha: Albatros.
- Jarkovská, L. a K. Lišková. 2013. „Tradice, její rozpad a záchrana skrze sex: Diskurzivní strategie

- odpůrců sexuální výchovy.“ *Sociologický časopis*, 49(2): 269–290.
- Jarkovská, L. 2006. „Feminismus a sexuální výchova.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 7(2): 41–45.
- Johnson, Paul. 2005. *Love, Heterosexuality and Society*. London: Routledge.
- Jokela, M a kol. 2010. “Serial Monogamy Increases Reproductive Success in Men but not in Women.“ *Behavioral Ecology*. 21(5): 906–912.
- Kašpar, O. a J. Malina. 2007. „Předkolumbovská Amerika.“ In *Kruh prstenu 1*, ed. Jaroslav Malina, 1021–10701. Brno: Nauma.
- Lamont, M. a A. Lareau. 1988. “Cultural Capital: Allusions, Gaps and Glissandos in Recent Theoretical Developments.“ *Sociological Theory* 6(2): 153–168.
- Lou, Jiunn-Horng a Sheng-Hwang Chen. 2009. “Relationships among Sexual Knowledge, Sexual Attitudes, and Safe Sex Behaviour among Adolescents: a Structural Equation Model.“ *International Journal of Nursing Studies* 46: 1595–1603.
- Macek, P. 2003. *Adolescence*. Praha: Portál.
- Moore, Susan a Doreen Rosenthal. 2006. *Sexuality in Adolescence*. New York: Routledge.
- Morvayová, D. a M. Gregussová. 2006. „Význam sexuální výchovy pre dnešných adolescentov.“ In *Adolescencia*, ed. Terézia Lenczová, 94–101. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo.
- Možný, I. 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Murphy, D., M. J. Rotheram-Borus a Helen M. Reid. 1998. “Adolescent Gender Differences in HIV-related Sexual Risk Acts, Social-cognitive Factors and Behavioral Skills.“ *Journal of Adolescence* 21: 197–208.
- Philpott, A., W. Knerr a V. Boydell. 2006 “Pleasure and Prevention: When Good Sex is Safer Sex.“ *Reproductive Health Matters*. 14 (28): 23–31.
- Pileček, J. 2010. „Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia.“ *Geografie*. 115 (1): 64–77.
- Rabušic, L. a K. Kepáková. 1999. „Sexuální chování adolescentů a riziko HIV.“ *Sociologický časopis*. 35 (2): 161–179.
- Rubin, L. 1990. *Erotic Wars*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Silverman, E. 2013. “Adolescent Sexual Risk-taking in a Psychosocial Context: Implications for HIV Prevention.“ *HIV Clinician* 25(2): 1–5.
- Skupnik, J. 2007. “Antropologie manželství a sexuality.“ In *Kruh prstenu 1*, ed. Jaroslav Malina, 231–256. Brno: Nauma.
- Smiller, A. P. 2007. “I Wanted to Get to Know her Better: Adolescent Boys’ Datingmotives, Masculinity Ideology, and Sexual Behavior.“ *Journal of Adolescence* 31 (2008): 17–32.
- Státní zdravotní ústav. (SZÚ). Viděno 30. 1. 2015. <<http://www.szu.cz>>.
- Tomášek, M. 2004. „Sami, ale ne úplně...“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. č. 4: 16–19.
- Tomášek, M. 2006. „Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice“ *Sociologický časopis*. 42 (1): 81–105.
- Uecker, J., N. Angotti a M. D. Regnerus. 2008. “Going Most of the Way: Technical Virginity among American Adolescents.“ *Social Science Research*. 37: 1200–1215.
- Vrhel, F. 2000. „Antropologie sexuality: socio-kulturní hledisko.“ In *Panorama biologické a sociokulturní antropologie 4*, ed. Jaroslav Malina. Univerzitní noviny: List Masarykovy univerzity a Nadace Universita Masarykiana.
- World Health Organization (WHO). Viděno 31. 1. 2015 <<http://www.who.int/>>.
- Zvěřina, J. a J. Malina. 2007. „Sexuologie sexuality, erotiky a lásky.“ In *Kruh prstenu 1*, ed. Jaroslav Malina, 187–229. Brno: Nauma.